

Globalizacija i utjecaj na svjetske ekonomske krize

Taletović, Nina

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:447501>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-02-28**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

NINA TALETOVIĆ

**GLOBALIZACIJA I UTJECAJ NA SVJETSKE
EKONOMSKE KRIZE**

Završni rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Pulu
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

NINA TALETOVIĆ

**GLOBALIZACIJA I UTJECAJ NA SVJETSKE
EKONOMSKE KRIZE**

Završni rad

JMBAG: 0303070737, redovna studentica

Studijski smjer: Marketinško upravljanje

Predmet: Ekonomska Sociologija

Mentor: doc.dr.sc. Saša Stjepanović

Pula, rujan 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Nina Taletović, kandidat za prvostupnika ekonomije/poslovne ekonomije, smjera Marketinško upravljanje ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Nina Taletović dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Globalizacija i utjecaj ne svjetske ekonomske krize“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. POJAM GLOBALIZACIJE	3
2.1. Globalizacija kroz povijest	5
3. OPĆE ZNAČAJKE KRIZE	7
4. UTJECAJ GLOBALIZACIJE NA SVJETSKE EKONOMSKE KRIZE	9
4.1. Nastanak i razvoj svjetskih ekonomskih kriza u 20. i 21. stoljeća.....	10
4.1.1. Utjecaj globalne krize na EU	16
4.1.2. Utjecaj globalne krize na Grčku	21
4.2. Utjecaj globalne recesije na Hrvatsko gospodarstvo.....	23
5. POSLJEDICE KRIZA NA SVJETSKO GOSPODARSTVO	28
6. ZAKLJUČAK	30
SAŽETAK.....	31
7. POPIS LITERATURE	33

1. UVOD

Globalizacijski procesi koji su danas sveprisutni, zahvaćaju ostale dijelove svijeta. Ljudi su danas povezani, putem ekonomskih i trgovačkih sporazuma, korištenjem informacija za privatne potrebe, društvenim mrežama i sl. Početak globalizacije nastupio je tijekom 19. stoljeća. Takav proces doveo je do stvaranja mnogo pozitivnih utjecaja, poput mogućnosti da se određeni proizvodi iz jedne zemlje mogu kupiti u drugoj zemlji, liberalizacija financijskih tržišta, brže dijeljenje znanja, vještina i tehnologija. Također, putem globalizacije olakšana je dostupnost dobrima, informacije sve brže kolaju, a povezanost kultura i naroda, te komuniciranja ljudi na daljinu je na nikad višoj razini. Doprinijela je i razvijanju znanosti, školstvu, te širenju ideja (pr. Bolonjski proces).

U vremenu globalizacije došlo je do poboljšanja zdravstvene skrbi i razvoju globalnog civilnog društva. Ekonomske prednosti vidljive su u smanjenju troškova, poboljšanju kvalitete proizvoda, većoj konkurentnosti što posljedično stvara potrebu za učinkovitijim obrazovanjem sa svrhom daljnjeg razvoja. S druge strane nastaju negativni ekonomski učinci koji se nerijetko odražavaju i na druge zemlje, ali o tome će biti više riječi u nastavku rada. Nesiguran položaj radnika i smanjenje socijalnih prava se također smatraju jednim od negativnih efekata koji su nastali razvojem globalizacije. Ipak, nastali procesi tijekom 19. i 20. stoljeća učinili su svijet integriranijim, pa pritom se može reći da sve akcije koje se djeluju na lokalnom nivou mogu jednog dana imati efekt i na globalnoj razini.

Dvadeseto stoljeće je uslijed naglog tehnološkog razvoja ubrzalo globalne procese do tada neslučenih razmjera. Znanje je sve više počelo pristizati u nerazvijene zemlje svijeta čineći ih sve više konkurentnijim te omogućavajući im da počnu ostvarivati svoje neiskorištene potencijale, a jedno od poticaja takvih promjena zasigurno je vidljivo i u kreiranju mnogobrojnih međunarodnih sporazuma sa zemljama Zapada.

Nastavak rada pružiti će više pažnje utjecaju globalizacije na svjetske ekonomske krize koje su se odvale tijekom 20. i 21. stoljeća. Promotriti će se razlog nastanka kriza, njihova evolucija kroz povijest te utjecaj na svjetske ekonomije. Iako je kriza neočekivana pojava koja rezultira kratkoročnim i srednjoročnim negativnim posljedicama (a u iznimnim situacijama i dugoročnim), gledajući s druge strane može

se tumačiti i kao pokazatelj tržišnih trendova te stalno upozorenje da se isti ne shvaćaju olako već da se koriste kao temelj kontinuiranog promatranja i unapređenja.

2. POJAM GLOBALIZACIJE

Globalizacija je jedan od poznatih pojmova s kojim se susrećemo svaki dan. Ona potječe od riječi „global“ što znači sveukupnost ili cjelovitost, a proces stvaranja globalizacije započeo je sedamdesetih godina 19. stoljeća kad je započelo odvijanje drastičnih promjena u gospodarstvu, društvu i tehnologiji. U počecima, procesom globalizacije smatralo se nastojanje bogatih zemalja da pomognu siromašnima u njihovom gospodarskom rastu i poboljšanju općih uvjeta života.

U širem smislu, globalizacija predstavlja međunarodnu integraciju dobara, rada, tehnologije i kapitala, što dovodi do stvaranja novih i umnožavanja postojećih društvenih mreža i aktivnosti. Zahvaljujući globalizaciji i razvoju tehnologije koja nam omogućuje veoma brzi prijenos informacija, danas možemo komunicirati sa drugom osobom u različitim dijelovima svijeta, te se svijet danas često poistovjećuje i sa terminom „globalno selo“. Na taj način ljudi počinju drugačije sagledavati okolinu i razmišljaju globalno. „Sve proizvedeno dostupno je u svim dijelovima svijeta. Virtualna i fizička komunikacija učinili su svijet „globalnim selom“. Globalno selo tako postaje sinonim za povezanost svijeta suvremenom tehnologijom u nevidljivu cjelinu, podređenost lokalnih kultura globalnoj, lokalnih političkih interesa globalnim.“¹

Globalizacija teži ka tome da se jača svijest o svijetu kao cjelini, te dovodi do stvaranja globalnih poduzeća i trgovačkih sporazuma, odnosno globalne ekonomije. Određene promjene predstavljaju učinke globalizacije, te njezine (ne) željene posljedice, gdje se postavljaju pitanja „ što je *pokretač* tih globalizacijskih promjena, postoji li određeni *cilj* kojemu je globalizacija usmjerena, po kojim se *pravilima* ona događa?“²

Cilj je ostvariti slobodno kretanje roba, usluga, kapitala i ljudi čime povezuje zemlje diljem svijeta, te sa njima ostvaruje i interakciju. Nerijetko se pojmu globalizacije pristupa kao „ jačanju trenda neoliberalizma što znači da se potiče slobodno (otvoreno) tržište i slobodno kretanje proizvodnih učinaka.“³

Uz ranije navedena obilježja, potrebno je napomenuti i da globalizacijski procesi dovode do savršene otvorenosti svjetskog tržišta, te dominaciju u međunarodnim

¹ A. Šundalić, Sociologija, Osijek, Grafika d.o.o., 2011., str. 240.

² Loc.cit.

³ I. Kersan- Škabić, Ekonomija Europske unije, Zagreb, Kerschoffset Zagreb d.o.o., 2015., str.1.

odnosima. Zemljama diljem svijeta nudi brojne mogućnosti, te zahvaljujući tome, veliki broj zemalja je bilježio gospodarski napredak i razvio svoja središta.

Globalizacijski procesi su zapravo win-win situacija kako za razvijene, tako i za zemlje u razvoju. U globalnom svijetu „položaj zemalja kao i njihova očekivanja od procesa globalizacije ovise o stupnju njihove razvijenosti. Tako razvijene zemlje koriste globalizaciju za prijenos i razvoj novih tehnologija i stvaranju velikih trgovinskih blokova, dok zemljama u razvoju globalizacija pomaže u privlačenju stranih investicija i ulasku multinacionalnih kompanija.“⁴

Globalizaciju se može promatrati kroz sljedeće aspekte; ekonomski, političko-pravni i kulturni. Ekonomski aspekt govori nam o smanjenju i ukidanju ograničenja u međunarodnoj razmjeni, što znači da se slobodna trgovina odvija mirnim putem bez ikakvih gospodarskih i političkih prepreka. Također, multinacionalne kompanije su od iznimnog značaja iz razloga što u svom poslovanju povezuju ljude neovisno o međusobnoj udaljenosti, ali pritom šire svoju moć. Uz pojam globalizacije usko je povezan i pojam „globalne trijade“ u sklopu koje ulaze Japan i industrijske zemlje južne i jugoistočne Azije, zapadna Europa i Sjeverna Amerika. Trijadizacija predstavlja ekonomske, socijalno-kulturni i tehnološke aspekte integracije koje se odvijaju u tim zemljama. Putem trijadizacije globalne tvrtke povećavaju integraciju između zemalja. Iako ove zemlje imaju međusobnu suradnju, njih razlikuje udio u svjetskoj trgovini i investicijskim tokovima, ali i bogatstvo koje posjeduju.

Drugi aspekt je političko-pravni koji se odnosi na međunarodne ugovore i organizacije kao što su: UN, WTO, UNICEF, NATO, UNHCR i sl. Predstavljaju proces širenja političkih međuodnosa u svijetu, te razvoj političkih oblika i jačanje moći države. Zahvaljujući Internetu, život nam je postao jednostavniji jer pomoću njega možemo lakše pristupiti podacima, te nam je pojednostavljen način poslovanja i transakcije.

Zadnji aspekt, točnije kulturni, obuhvaća skup vrijednosti, stavova, ponašanja ljudi ili zajednice. Govori nam o konfliktima između bogatih i siromašnih, izumiranju velikog broja jezika s jedne strane, a sve veću dominaciju engleskog kao svjetskog jezika s druge, te prihvaćanju običaja i načina života drugih kultura.

⁴ I. Kersan- Škabić, op.cit., str. 2.

2.1. Globalizacija kroz povijest

Prvu svjetsku kulturu stvorili su Europljani. Mnogi narodi su pali pod utjecaj europske kulture radi stvaranja kolonijalnih carstva pojedinih europskih država. Tako su se mnoge europske zemlje u znatnoj mjeri razlikovale u industrijalizaciji, modernizaciji i urbanizaciji, a bitan dio predstavljala je komunikacija. Za vrijeme kolonijalizma, europske zemlje su u „Novi svijet“ prenijele svoje državne, političke i gospodarske institucije. Globalizacija se do Prvog svjetskog rata ujedinila, odnosno zbližila svijet, te nakon određenog vremena došlo je do protekcionizma i nacionalizma. Do kraja Drugog svjetskog rata, globalizacija je utjecala na stvaranje velike krize koja je prouzročila uvođenje trgovinskih ograničenja. Završetkom Drugog svjetskog rata nastupa liberalizacija trgovine koje dovodi do trgovinskih razmjena.

Nastanak procesa globalizacije, osobito u Europi, započet je nakon Drugog svjetskog rata. Europske zemlje novčano su financirane od strane SAD-a, započele su proces međusobnog povezivanja, a glavni cilj je bio stvoriti Europu u kojoj će si sve europske zemlje međusobno pomagati i surađivati, te što više izbjegavati daljnje sukobe i neprijateljstva. Iako su mnoge zemlje na zapadu napredovale zahvaljujući globalizaciji, nakon Drugog svjetskog rata počele su se sve više okretati jedna prema drugoj, pa stoga korijenje globalizacije nalazimo u Europi. „Subjektima globalizacije smatraju se međunarodne organizacije: Međunarodni monetarni fond (IMF/MMF), Svjetska banka (WB), Svjetska trgovinska organizacija (WTO) i multinacionalne kompanije.“⁵

Veliki doprinos nastanka i razvoja daljnjih procesa, uvjetovalo je i stvaranje GATT-a (General Agreement on Tariffs and Trade) ili Općeg sporazuma o carinama i trgovini, čija je namjera bila smanjivanje trgovinskih carina među zemljama. Od 1994. g., sporazum je preimenovan u WTO (World Trade Organization) ili Svjetsku trgovinsku organizaciju, koja je dovela do jačanja i međusobnog trgovinskog povezivanja, te su ukinute carinske barijere. Globalizacijom upravljaju još dvije glavne institucije, a to su; Svjetska banka i MMF. Nastale su tokom drugog svjetskog rata u svrhu osiguranja novaca, za obnovu Europe nakon rata, ali i za spas država od mogućih budućih financijskih depresija. Svjetska banka se zapravo zove Međunarodna banka za obnovu i razvoj, kojoj je to ujedno i njezin glavni zadatak. Međunarodni monetarni fond (MMF)

⁵ ibidem, str. 3.

je specijalizirana agencija koja je osnovana 1945. godine u svrhu osiguranja stabilnosti međunarodnoga monetarnog i financijskog sustava, ali i sustava međunarodnih plaćanja.⁶

Početak 20. stoljeća, odnosi između Europskih država dosta su se razlikovali od današnjih, radi državne snage odnosno teritorijalne dominacije koja je bila prisutna. Kako je vrijeme odmicalo, glavni cilj država bio je održivi životni standard, iako su razlike među državama u Europi i dalje postojale. Njemačka kao jedna od europskih država, imala je najviše mogućnosti postati vodeća na ekonomskom prostoru, a pratile su je Velika Britanija, Francuska i Italija. Nakon Drugog svjetskog rata, zemlje Zapadne Europe doživjele su presudno razdoblje u kojem započinje ekonomsko i političko povezivanje s SAD-om, kako bi ih putem novčane pomoći podigla sa dna, a pritom je u tom razdoblju SAD-u trebalo savezništvo kako bi se poduprio konzumerizam. Zemlje Zapadne Europe pomoć su od novog saveznika dobile putem „Marshallovog plana“ koji je započeo gospodarski rast, te su europske zemlje s vremenom postajale uzor ostalim državama, u vidu napretka tehnologiji i znanosti, ali i zbog životnog standarda stanovnika kojeg su ostvarile. SAD i zemlje zapadne Europe održale su svoje savezništvo do danas, gdje odlučuju o sudbini drugih zemalja, ali gdje njihova riječ nosi veliko značenje u međunarodnim odnosima.

Formiranje globalnog tržišta EU u današnjim uvjetima i dalje je bitno radi opstajanja na globalnom tržištu zbog svoje konkurentne prednosti i sposobnosti, ali i zbog ispunjavanja zahtjeva. Jedan od važnih događaja u novijoj povijesti EU-a je donošenje brojnih strategija za promociju i poticanje vlastite konkurentnosti, dogodio se u Lisabonu 2000. godine. Na sastanku 2000. godine donesena je strategija ekonomskog razvoja, koji se zalagao za promicanje održivog ekonomskog rasta, radi osiguranja socijalnih uvjeta, ali i boljih radnih mjesta.⁷

⁶ Temeljne funkcije; Međunarodni odnosi; Međunarodni monetarni fond, Hrvatska narodna banka, 2016., dostupno na: <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/medunarodni-odnosi/medunarodni-monetarni-fond> (pristupljeno: 29.5.2019.)

⁷ J. Lončar, Globalizacija-pojam, nastanak i trendovi razvoja, PMF Zagreb, 2005., str. 99-100., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/9657> (pristupljeno: 6.7.2019.)

3. OPĆE ZNAČAJKE KRIZE

3.1. Definiranje pojma krize

Pojam krize potječe od grčke riječi „krisis“ što znači preokret, odnosno teško stanje u gospodarstvu radi nedovoljne ili prekomjerne proizvodnje. Može se odnositi na (trgovinu, poljoprivredu, industriju i sl.), iako ponekad može obuhvatiti i globalna gospodarstva, pritom stvarajući svjetske globalne krize. Kada dođe do te granice, nastupaju velike poteškoće u cjelokupnoj proizvodnji zbog zaliha proizvoda koje nosi sa sobom, te nemogućnosti prodaje određenih viškova dobara, odnosno prekomjerne proizvodnje. U protivnom dovodi do suprotnog slučaja gdje je potražnja za dobrima velika, a nedovoljno je proizvedeno određenog dobra ili proizvoda.

Krizu također možemo definirati kao prolazno razdoblje koje iza sebe ostavlja teške i trajne posljedice na pojedinca, te društvo u cjelini. Može biti uzrokovana prirodnom silom na koju pojedinac ili društvo u cjelini ne utječu, te može biti uzrokovana i ljudskim faktorom ili nepažnjom. Iako kriza označava prijelazno i teško razdoblje, nakon nje imamo dva logička rješenja: rješavanje određenog problema, odnosno prevladavanje krize ili globalnu katastrofu i nestašicu koja predvodi siromaštvom i nezaposlenošću stanovništva. Krizu možemo podijeliti na dva aspekta: ekonomsku i financijsku.

Ekonomska kriza predstavlja neočekivani pad ili usporavanje određene gospodarske djelatnosti jedne ili više država koje dovodi i do težih posljedica na razinu proizvodnje, dohotka i zaposlenosti. Posljedica ekonomske krize vidljiva je u zaustavljanju gospodarskog rasta, te naglo dolazi do opadanja i pretrpanosti tržišta zalihami, padom cijena i vrijednosti vrijednosnih papira, nestašicom novca, nelikvidnosti, rastom kamatne stope, masovnih stečajeva, otpuštanjem radnika.

Takva gospodarska situacija dovodi do velikih problema u društvenoj zajednici jer napada većinu poduzeća, te prenosi negativni efekt na sve subjekte u ekonomiji i na opće stanje u gospodarstvu. Razni su uzroci nastajanja ekonomske krize (financijski, politički, prekidi trgovinskih tokova, monetarna politika, sl.), ali postoje ključni čimbenici koji dovode do takvog stanja. Glavni se uzrok sagledava od samog

početka definiranja karaktera gospodarskog rast, koji sa sobom povlači sve veću količinu proizvodnih faktora.

Gospodarski oporavak nerijetko traje više godina zbog čimbenika koji ubrzavajući i regulirajući sam oporavak utječu i na razinu troškova (kao što su niže nadnice i kamatne stope, tehnološki napredak, sl.). Jedan od glavnih ograničenja oporavka smatra se i nedovoljna potražnja, a država u tom slučaju može pomoći svojim regulacijskim mjerama na njegovo „oporavljanje ili oživljavanje“ (povećanje potražnje, poticanje poslovanja, niže kamate). Jednom kada započne proces „oživljavanja“ dolazi do nastanka pozitivnog trenda na cjelokupno gospodarstvo, te gospodarstvo dobiva novu priliku za ekonomski uzlet.

Financijska kriza predstavlja stanje koje prati pad (vrijednosti) imovine. Poduzeća i potrošači nisu u mogućnosti platiti svoje dugove, dok se financijske institucije suočavaju sa nestašicom likvidnosti. Financijska kriza također označava i povećanu potražnju za novcem u odnosu na opskrbu (ponudu) novca pritom ukazujući na poremećaje u financijskom sustavu.

Krize su često započinjale iz bankarskog sektora, te se kasnije prelile na makro razinu gospodarstva, ali kao što nas povijest uči, veća je vjerojatnost da će se proširiti na regionalnoj ili globalnoj razini. Faktori koji dovode do te ekonomske nestabilnosti uključuju neočekivano ili nekontrolirano ljudsko ponašanje, preveliko preuzimanje rizika, odsustvo, neuspjeh i mnogi brojni čimbenici. Ukoliko se na vrijeme ne provode regulacijske mjere, kriza može gospodarstvo dovesti do recesija i depresije. Važno je poduzimati određene preventivne mjere ukoliko bi se izbjegle moguće buduće nepogodnosti.

Financijske krize možemo podijeliti na: krizu financijskog sustava, bankarsku i monetarnu krizu. Nerijetko se uz pojam financijska kriza veže pojam recesija. Iako je recesija različiti pojam od financijske krize, ona može djelovati slično, ali je bitno razlikovati ta dva pojma, jer recesija često rezultira posljedicom takve krize.

4. UTJECAJ GLOBALIZACIJE NA SVJETSKE EKONOMSKE KRIZE

Kao što je već ranije navedeno, globalizacija je nastala u drugoj polovici 19. stoljeća, te je time započeo proces olakšane prekogranične trgovine. Iako se ovaj trend razvio tijekom Velike depresije i Drugog svjetskog rata, od tada je globalizacija doživjela neviđenu brzinu promjena u politici, inovaciji i telekomunikacijskoj tehnologiji. Ona je zbog utjecaja na ekonomiju imala poveznicu sa financijskim institucijama, radi trgovinskih veza, ali sa vremenom zbog svih bilateralnih i ostalih odnosa, utjecaji jedne zemlje počeli su se prelijevati na druga tržišta.

Zahvaljujući kapitalizmu i globalizaciji, primjena najnovijih trendova i promjena se prenosi u vrlo kratkom vremenskom periodu. Nekada su zemlje kaskale i po više desetljeća po pitanju najnovijih globalnih dostignuća. Danas promjene nastupaju u rasponu od svega par mjeseci do nekoliko godina (izuzetak su zatvorena gospodarstva poput Kube ili Sjeverne Koreje). Kao što se dobre značajke brze prenose, tako se i posljedice manifestiraju u jako kratkom periodu zbog međuovisnosti svjetskih gospodarstava i primjena zajedničkih politika. Zbog opće globaliziranosti ekonomskih sustava, financijska kriza se odrazila na mnogo tržišnih sudionika. Usporavanje gospodarske aktivnosti jedne zemlje može ostvariti jednaki učinak kod druge ukoliko postoji značajan među-trgovinski odnos. Ipak, u novije vrijeme, gospodarske krize mnogo intenzivnije i veće posljedice ostavljaju na ekonomske i društvene strukture nego ranije. Postavlja se pitanje, da li je globalizacija kriva za sve nastale probleme u zemljama koje su pogođene krizom? Prema J.E.Stiglitzu, problemi se trebaju tražiti u načinu provođenja politika od strane svjetskih institucija poput MMF-a, Svjetske banke i WTO-a koji su jedni od kreatora ekonomskih politika. Smatra da bi fokus trebao biti usmjeren ka što kvalitetnijem upravljanjem globalizacijskim procesima, jer u svojoj suštini, globalizacija je doprinijela stvaranju današnjeg građanskog društva koje se bori za više socijalne pravde te veći stupanj demokracije.⁸

U nastavku rada slijedi detaljni osvrt na najznačajnije krize koje su pogodile svijet u 20. i 21. stoljeću.

⁸ F.Novalić., Demokracija i globalna kriza- vanjski uzroci globalne krize, Zagreb, 2011., str.119., dostupno na : https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=108275 (pristupljeno: 13.9.2019.)

4.1. Nastanak i razvoj svjetskih ekonomskih kriza u 20. i 21. stoljeća

U ovom poglavlju govorit će se o tome kako su nastale svjetske ekonomske krize u 20. i 21. stoljeću. Bitno je razumjeti povijest nastanka kriza i pratiti kronologiju do današnjeg dana. Svjetska ekonomija je protokom vremena prolazila kroz određene faze rasta i razvoja, dok je u drugom momentu doživjela značajni pad. Razlog određenog pada ekonomskog stanja prethodilo je ponašanjem sudionika na tržištu. Ekonomija je stabilna kada postigne određeni rast sudionika na tržištu, gdje vodstvo preuzimaju investitori, koji su skloniji većem ulaganju, a što pritom dovodi i do većeg rizika. Ukoliko dođe do suprotne situacije dolazi do problema zbog gomilanja rizika, kontinuiranog povećanja duga te u konačnici može doći do gospodarskog sloma. Neki od glavnih razloga nastanka krize koji navode Grgić i Bilas jesu: prekomjerna javna potrošnja (proračunski deficit), koji se financira većom ponudom novca koji dovodi do inflacijskog pritiska i aprecijacije tečaja, zatim tekući račun platne bilance se pogoršava, ali smanjuju se i međunarodne pričuve.⁹

Prvi korijeni krize započeli su 30-tih godina dvadesetog stoljeća, slomom Newyorške burze na Wall Street-u. Popularna kriza zvana „Black Thursday“ odvila se na jesen 1929. godine, točnije 24. listopada 1929, no pet dana kasnije dolazi do potpunog sloma burze, poznate pod nazivom „Black Tuesday“. Tadašnja ekonomija doživjela je brojne neprilike i nevolje koje su imale snažan učinak na Wall Street, toliko jak da je gospodarstvo upalo u do tada jednu od najjačih kriza u povijesti.¹⁰

Prema povijesnim podacima iz tog vremena, oko skoro 13 milijuna dionica panično je trgovano po cijenama koje su u konačnici poslovno devastirale ulagače.¹¹

Navedeni događaji su bili nezabilježeni u modernoj ekonomskoj povijesti, a posljedice krize su se osjetile sve do Drugog svjetskog rata. Iako je američka industrija doživjela vrhunac, došlo je do prevelikog jaza između potrošnje i proizvodnje koje je rezultiralo brojnim negativnim posljedicama. Krah Newyorške burze odveo je gospodarstvo prema dnu, radi prekomjernog skladištenja robe koje je dovelo tržište do uništenja, ali i otpuštanja velikog broja radnika, pa sve do pada vrijednosti dionica. Upravo pad vrijednosti dionica je rezultirao njihovom paničnom prodajom u svrhu povlačenja

⁹ I. Kersan-Škabić, *Suvremeni trendovi u međunarodnoj ekonomiji*, Zagreb, Intergrafika TTŽ d.o.o., 2017., str. 140.

¹⁰ J. K. Galbraith, *Veliki slom 1929.: Kako nastaju velike svjetske krize*, Zagreb, VBZ, 2010., str. 90.

¹¹ *Ibidem*, str. 98.

sredstava, što je posljedično dodatno srozalo njihove vrijednosti koje su u konačnici postale praktički bezvrijedne. Takav rasplet situacije uzrokovao je zatvaranjem burzi u Chicagu sa tragičnim ishodom – financijskim krahom se investitori nisu mogli pomiriti te je započeo val samoubojstava.¹²

Period nakon kraha burze obilježen je značajnim padom zaposlenosti, inflacijom, gubitkom imovine i štednje, te bankrotom. Iako su se vlasnici određenih poduzeća pronašli u nepovoljnoj situaciji, gdje su tijekom noći izgubili cijelo bogatstvo, te završili na ulici, bitno je naglasiti da su njihova poduzeća doživjela bankrot. Budući da su uzroci krize bili mnogobrojni, na dan burze iscrpljeno je čak trideset milijardi dolara.¹³

Velika ekonomska kriza trajala je četiri godine, u razdoblju od 1929. do 1933. g. te je iza sebe ostavila velike posljedice koje su se odrazile na ostatak svijeta naredno desetljeće.

Gospodarska kriza nije se kroz povijest zadržala samo na području Sjeverne Amerike već i zemalja u razvoju na području Azije i Latinske Amerike. To razdoblje obilježilo je kontinuirano smanjenje kamatnih stopa. Investitori razvijenih zemljama usmjerili su ulaganja u projekte visokih prinosa te prema gospodarstvima koji su imali kvalitetne ekonomske vizije. Azijske i zemlje latinske Amerike u tom su periodu provodile politiku nižih kamatnih stopa koje su uz benefit privlačenja inozemnih ulagača imale utjecaj i na lakšu otplatu vanjskog duga te jačanje kreditne sposobnosti zemalja uz smanjenje rizika.¹⁴

Inozemni kapital i ulaganja uz benefite donosi i određene nedostatke, a oni se mogu ogledati u povećanju izloženosti zemlje vanjskim nestabilnostima, te financijskom ranjivosti. Tako su dugi niz godina financijske krize bile povezane sa zemljama u razvoju i rastućim gospodarstvima, ali radi njihove politike liberalizacije, njihova je izloženost vanjskim šokovima bila velika. U slučaju da investitori izgube povjerenje u gospodarstvo jedne zemlje i njezinu valutu, oni su spremni započeti proces povlačenja svojih investicija denominiranih u nekoj drugoj valuti. Pritom, središnje banke pokušavaju spriječiti deprecijaciju određene valute podizanjem kamatnih stopa, vlasti ne mogu braniti određeni tečaj i tako dolazi do smanjenja vrijednosti valute. „Valutna

¹² Ibidem, str. 99.

¹³ Ibidem, str. 101-105.

¹⁴ T. Globan, Tokovi kapitala i financijska integracija u Europskoj uniji, Zagreb, Sveučilišna tiskara d.o.o., 2014., str. 36.

kriza ne završava samo s deprecijacijom domaće valute nego utječe i na realni sektor. Čisti primjer toga je azijska kriza koja je započela 1997. godine gubitkom povjerenja u tajlandski bankarski sustav. Uvoz je počeo prerastati izvoz, rasli su kapitalni odljevi koji su doveli do slabljenja domaće valute. Valute su bile stabilne sve dok je vladao priljev kapitala, ali u trenutku kad je došlo do smanjenja kapitala, vlade nisu bile sposobne održavati fiksnu vrijednost svojih valuta. Tako su se poduzeća zaduživala po povoljnim kamatnim stopama i imala omogućen i olakšan pristup kapitalu. Tijekom vremena dogodio se pritisak nad tajlandskim bahtom radi smanjene sposobnosti gospodarstva za povratkom duga, to je sve rezultiralo obustavljanjem tajlandskog tržišta gdje su ustanovljeni veliki gubitci i bankarski neuspjesi.¹⁵

Globalna financijska tržišta bila su načeta povremenim krizama, ali vrhunac je dosegnut 2007. godine kada je veliki broj svjetskih gospodarstava upao u globalnu financijsku recesiju. Kriza je započela u Sjedinjenim Američkim državama, a tijekom 2008. i 2009. godine poprimila je globalne razmjere, te se proširila na EU i Japan, ali i na ostale zemlje diljem svijeta. To je bila jedna od najvećih financijskih kriza nakon Drugog svjetskog rata. Glavni razlog izbijanja krize bio je slom tržišta drugorazrednih hipoteka u SAD-u, odnosno nagli pad cijena nekretnina koje su već ranije rasle uz pomoć niskih kamatnih stopa, ali sa mogućim promjenama. Tako niske kamatne stope, bile su privlačnije siromašnim slojevima društva.

Jedna od okidača krize takvih razmjera zasigurno je doprinijelo i rast cijena hrane i energenata u navedenom razdoblju što je doprinijelo pogoršanju javnih financija i računu bilance plaćanja zemalja u razvoju, što je direktno poguralo više od 100 milijuna stanovnika u siromaštvo.

Tadašnji zajmoprimci nisu razmišljali o mogućem riziku povećanja kamatnih stopa koji im se mogao dogoditi. Ostvarenjem tog crnog scenarija, vremenskim odmakom dužnici su sve manje bili u mogućnosti podmirivati svoje preuzete kreditne obveze što je dovelo do porasta kamatnih stopa. Ranije formirani veliki balon (engl. *bubble*) usred velikih ulaganja i zaduživanja počeo je popuštati i pokrenuo krizni scenarij. Kako dužnici nisu mogli podmirivati obveze preuzete kreditima zbog rasta kamatnih stopa,

¹⁵ I.Kersan-Škabić, op.cit., str. 139-140.

preprodajom kredita bankama širom svijeta kriza je poprimila globalne financijske razmjere.¹⁶

Često se postavlja pitanje zašto je uopće došlo do stvaranja takvog „balona“? Amerika je 2001. godine doživjela teroristički napad nakon čega su počele opadati kamatne stope, no cijena nekretnina je počela rasti. Baš te niske kamatne stope počele su poticati stanovništvo da kupuju nekretnine, čija se cijena neprestano povećavala radi velike potražnje. U nastavku rada usmjerit će se pozornost ka kronologiji događaja: od loših hipotekarnih kredita do gašenja svjetskih bankarskih divova.

U srpnju 2007. godine, osnivač i izvršni direktor kompanije Countrywide imena Angelo Mozilo priznao je financijskim analitičarima i drugim investicijama kućama s Wall Street-a kako je njegov prihod uveliko umanjen od dosadašnjeg, te je najavio „veliku depresiju“ koja ih očekuje u budućem razdoblju. Najčešće rabljen datum koji se koristi u literaturi kao službeni početak ekonomske i financijske krize bio je 9. kolovoz 2007. godine, kada se odvio poremećaj na financijskim tržištima. Ogromna francuska banka BNP Paribas zaustavila je isplatu određenim novčanim fondovima, a glavni razlog bio je iscrpljivanje američkih vrijednosnica potrebnih za emitiranje hipotekarnih stambenih kredita. Također istog datuma banke su počele „pumpati novac“. Poslovne banke su uz pomoć Europske središnje banke počele odobravati neograničene iznose kredita sa kamatom od 4%. Tijekom narednih dva dana, Američke Federalne Rezerve (FED) su uspjele intervenirati 62 milijarde dolara za održavanje likvidnosti. Time su doživjele još veći šok zbog toga što su kamate rasle na američkom financijskom tržištu radi održavanja kontrole zbog inflacije.

¹⁶ Ibidem, str. 142.

Slika 1: Prikaz financijske intervencije od strane Američke federalne banke i Europske centralne banke

Izvor: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7521250.stm> (pristupljeno: 29.7.2019.)

Kao što je i prikazano na slici broj 1, Američka i Europska središnja banka pokušavale su ojačati novčana tržišta kako bi banke imale dovoljno sredstava za raspolaganje po povoljnim uvjetima. Američka središnja banka počela se suprotstavljati krizi, tako da je počela spuštati kamate na pozajmice.

Kako je vrijeme odmicalo situacija se sve više pogoršavala, pa je tako 21. siječnja 2008. godine došlo do značajnog pada cijena dionica na svjetskim burzama zbog velike francuske banke Societe Generale (BNP) koja je pokušala u tajnosti prodati ogromne iznose vrijednosnih papira čime je rezultiralo većim gubitkom. Iste godine u ožujku, jedna od investicijskih kuća koja se nalazila na Wall Street-u našla se u poteškoćama, ali je predsjednik FED-a Ben Bernanke, uspio preuzeti neunovčive vrijednosne papire u zamjenu za državne obveznice. Pokušavao je sve učiniti samo kako bi uspio riješiti situaciju, odnosno „odčepiti kreditne kanale“.

Kriza je pritom počela zahvaćati i ostale svjetske banke poput Royal Bank of Scotland, Halifax Bank of Scotland (HBOS), Barclays PLC, nizozemsku ING grupa, te njemačku Hypo Real Estate holding kompaniju. Sve je to vodilo ka povećavanju kamatnih stopa, ali i manjoj ponudi povoljnih kredita koji su izravno utjecali i na potrošnju i na investicije. Određena dobra poput automobila, koja su se do tada kupovala na kredit, doživjela su značajni pad, pritom su padale i vrijednosti dionica.

Međunarodni monetarni fond (MMF) koji nadgledava gospodarstva diljem svijeta, upozoravalo je o potencijalnim gubitcima koji bi mogli doseći više od milijardu dolara uzrokovani kreditnom krizom. Kriza nije ostala samo u financijskom sustavu već je zahvatila i druge sektore.

Usprkos intervencijama u Sjedinjenim Američkim Državama, Europi i Japanu, kriza se proširila te poharala globalno financijsko tržište. Koliko je stvar zaista ozbiljna moglo se uvidjeti kolapsom pete najveće investicijske banke pod nazivom Bear Stearns koja se nalazila na Wall Street-u te je u konačnici doživjela stečaj. Lehman Brothers, banka koja se također nalazila na Wall Street-u, nakon višednevnog traženja kupaca doživjela je bankrot ubrzo nakon početka krize. Američka vlada spasila je (ubrizgavanjem novca) sva ona poduzeća koja su se našla pred bankrotom, te koliko-toliko održavala globalnu financijsku stabilnost. Poduzeća koja je Američka vlada spasila bila su: Fannie Mae, Morgan Stanley, AIG, Citigroup, itd.¹⁷

U rujnu 2008. godine kriza je zahvatila i europski bankarski sektor, dok su u SAD-u zakonodavci najavili plan o spašavanju američkog financijskog sustava. Na Islandu je zbog alarmantnog stanja, vlada preuzela kontrolu nad trećom najvećom bankom u državi pod nazivom Glitnir, koja se suočavala sa problemima financiranja.

Američka vlada okrenula se planu u vrijednosti 250 milijardi dolara koji je bio namijenjen za kupovinu udjela vlasništva u većem broju banaka s ciljem vraćanja povjerenja u bankarski sektor, što je i sam tadašnji predsjednik George W. Bush potvrdio. Tim planom zamišljeno je da se uz povratak stabilnosti sustava očuva i slobodno tržište. Sa druge pak strane, u Europi se razvijao plan gospodarskog oporavka koji je bio vrijedan 200 milijardi eura, u nadi da se spase milijuni europskih radnih mjesta. Cilj programa je bio potaknuti potrošnju, te povećanje povjerenja kod potrošača.

Godine 2009. tek novoizabrani američki predsjednik Barack Obama nije imao pozitivan stav o američkom gospodarstvu. On ga opisuje kao veoma „bolesno“ gospodarstvo u kojem se situacija pogoršava. U veljači iste godine, Obama potpisuje zakon o ekonomskim poticajima u ukupnoj vrijednosti od 787 milijardi dolara kojeg opisuje kao najveći paket oporavka u američkoj povijesti. Cilj plana je bila ušteda i stvaranje 3,5

¹⁷ S. Mlikotić, Globalna i financijska kriza-uzroci, tijek i posljedice, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2010., str.88., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/98006> (pristupljeno: 4.8.2019.)

milijuna radnih mjesta, ali i povećanje potrošnje te obnova infrastrukture. Zemlje G20 i zemlje u razvoju nastojale su uložiti napor kako bi svjetsku ekonomiju izvukli iz krize.

4.1.1. Utjecaj globalne krize na EU

U nastavku ovog odlomka saznat ćemo kako je Europska unija reagirala na krizu, te što ju je sve snašlo njenim nastankom. Kao što je poznato, ni zemlje Eurozone nisu bile lišene utjecaja globalne ekonomske krize. Zbog neadekvatnih ekonomskih politika, dalekosežne posljedice i nedovoljno provedene strukturne promjene su „isplivale“ kao jedan od uzroka njenog širenja i na ovo područje.¹⁸

Brzi rast financijskog sektora te nekontrolirani rast cijena također je bio jedan od okidača lančane reakcije. „Kriza je proizašla iz brzog rasta financijskog sektora, nekontroliranog rasta cijena realne i financijske aktive ili jednostavno rečeno iz (neo)liberalnog pristupa razvoju tržišta. To isto tržište samo po sebi nema instrumente za rješavanje kriznih uvjeta djelovanja, tj. ima, ali su oni bolni; zatvaranje banaka, poduzeća, porast nezaposlenosti, pad plaća i sl.“¹⁹

Sedam važnih parametara koji su utjecali na globalnu ekonomsku krizu bili su:

- 1) Gospodarska aktivnost; stopa rasta realnog BDP-a, stopa rasta BDP-a po glavi stanovnika, potencijalni BDP, jaz u proizvodnji i potražnji..
- 2) Tržište rada; stopa rasta zaposlenosti, stopa rasta nezaposlenosti, rast realnih plaća..
- 3) Raspodjela dohotka: prilagođeni udio plaće, GINI koeficijent
- 4) Inflacija; stopa inflacije
- 5) Bilanca plaćanja; saldo na tekućem računu
- 6) Javne financije; javni dug i bilanca javnog duga
- 7) Financijska bilanca ukupnog gospodarstva; financijska imovina i obveze, neto financijska imovina²⁰

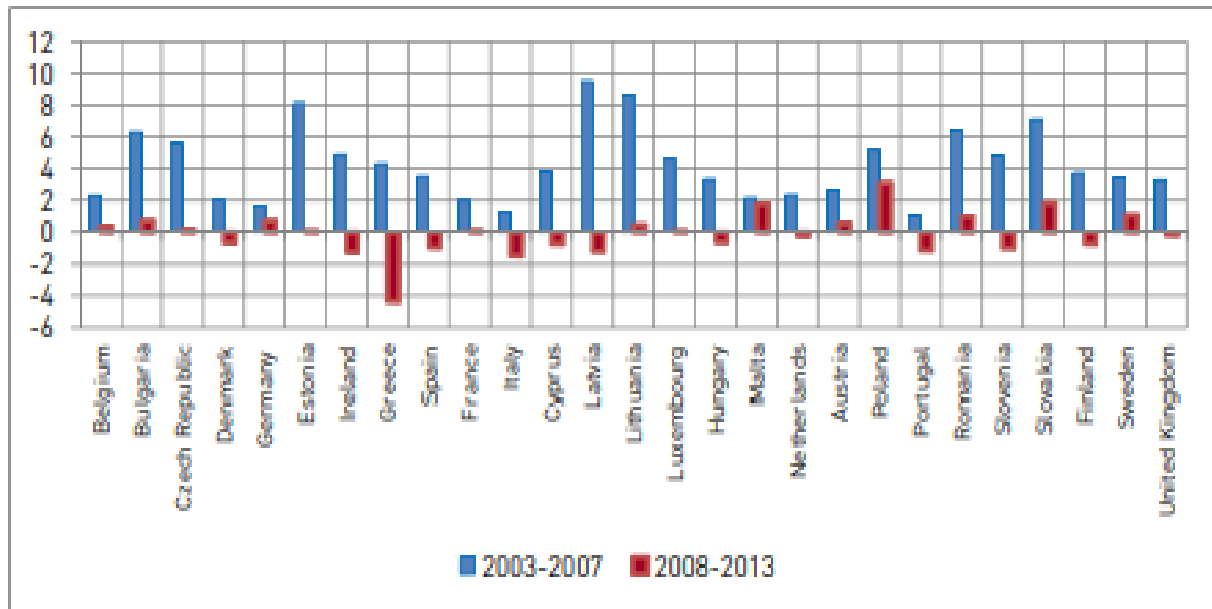
¹⁸ I.Kersan-Škabić, op.cit., 2017., str.146.

¹⁹ I.Kersan-Škabić, op.cit., 2017., str. 249.

²⁰ J. Ferreira, The impact of the Great Recession on the European Union countries, 2016., str. 5., dostupno na: <http://fessud.eu/wp-content/uploads/2015/03/Impact-of-crisis-on-EU-working-paper-150.pdf> (pristupljeno: 18.8.2019.)

U narednih nekoliko odlomaka, grafički će se prikazati neki od gore navedenih parametara.

Slika 2. Stopa rasta realnog BDP-a

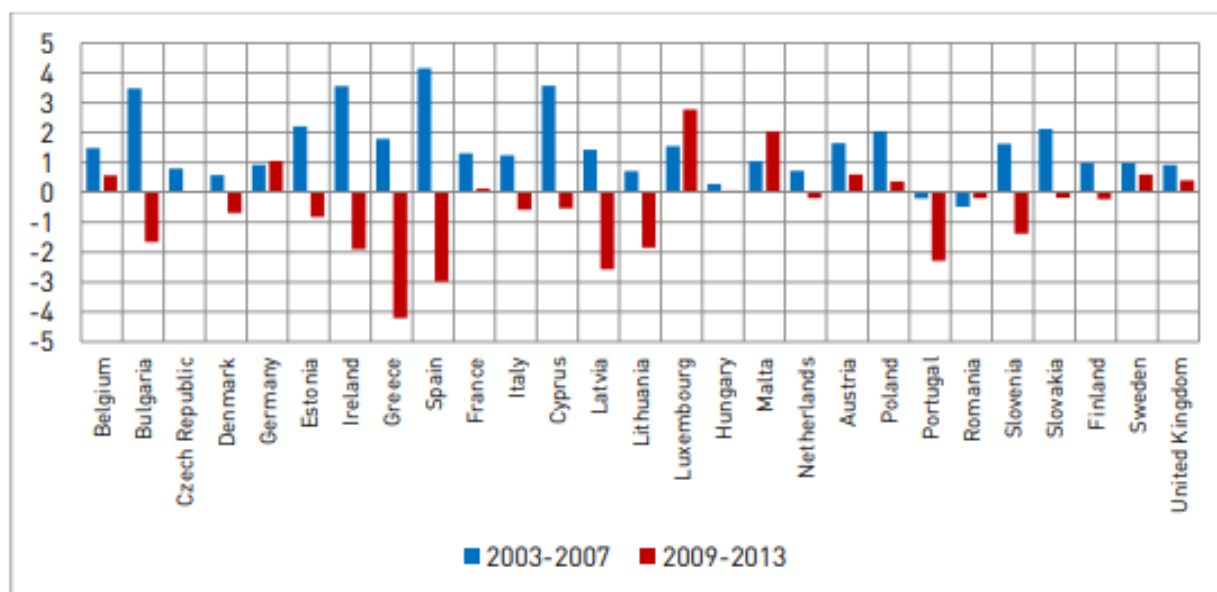

Izvor: <http://fessud.eu/wp-content/uploads/2015/03/Impact-of-crisis-on-EU-working-paper-150.pdf> (pristupljeno: 18.8.2019.)

Ova slika nam prikazuje stopu rasta realnog BDP-a, zabilježenu prije početka krize (2003.-2007.g.), te nakon kriznog razdoblja (2008.-2013.g.). Veoma je jednostavno i lako uočiti veliki zamah koji je kriza napravila. Prije krize sve zemlje Europske unije su bilježile pozitivnu stopu rasta BDP-a, od kojih je većina iznad 2%. Naime, u periodu između 2008.-2013. godine, više od polovice zemalja Europske unije poput Irske, Grčke, Španjolske, Italije, Portugala i dr. ostvarivale su pad BDP-a, među kojima se isticala Grčka sa -4% dok su za isti period samo četiri zemlje obilježile rast iznad 1% koji su ostvarile Malta, Poljska, Rumunjska i Švedska.

Tržište rada je sljedeći u nizu parametara koji je utjecao na svjetsku ekonomsku krizu. Analiza utjecaja Velike recesije na europsko tržište rada je provedena na temelju nekoliko varijabli, kao što su: stopa rasta zaposlenosti i nezaposlenosti, stopa rasta realnih plaća i stopa rasta jediničnih troškova rada.

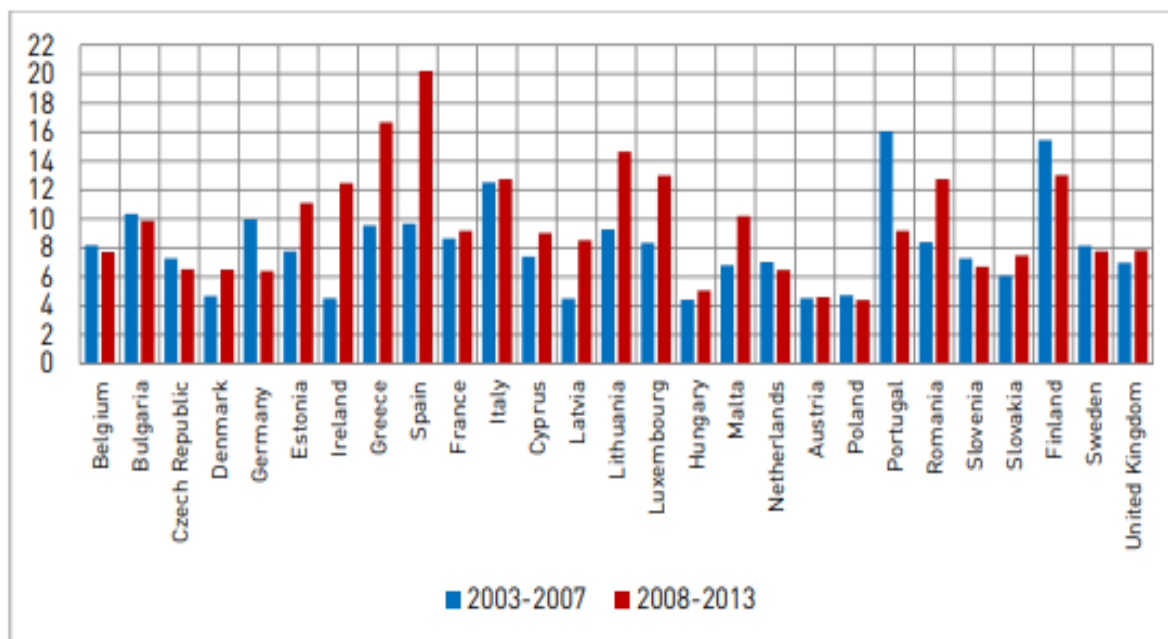
Slika 3. Prosječna godišnja stopa rasta zaposlenosti (%)

Izvor: <http://fessud.eu/wp-content/uploads/2015/03/Impact-of-crisis-on-EU-working-paper-150.pdf> (pristupljeno: 18.8.2019.)

Navedena slika prikazuje nam prosječnu godišnju stopu rasta zaposlenosti u EU. Ukoliko se fokusiramo na razdoblje prije krize (2003. – 2007.g.), najrelevantniji ishod koji je tada postojao bio je proces otvaranja novih radnih mjesta. Ipak, očekivano se situacija drastično promijenila u razdoblju od 2009. do 2013. godine kada je prosječna godišnja stopa zaposlenosti bila negativna u šesnaest zemalja.

Slika 4. Prosječna stopa nezaposlenosti (%)

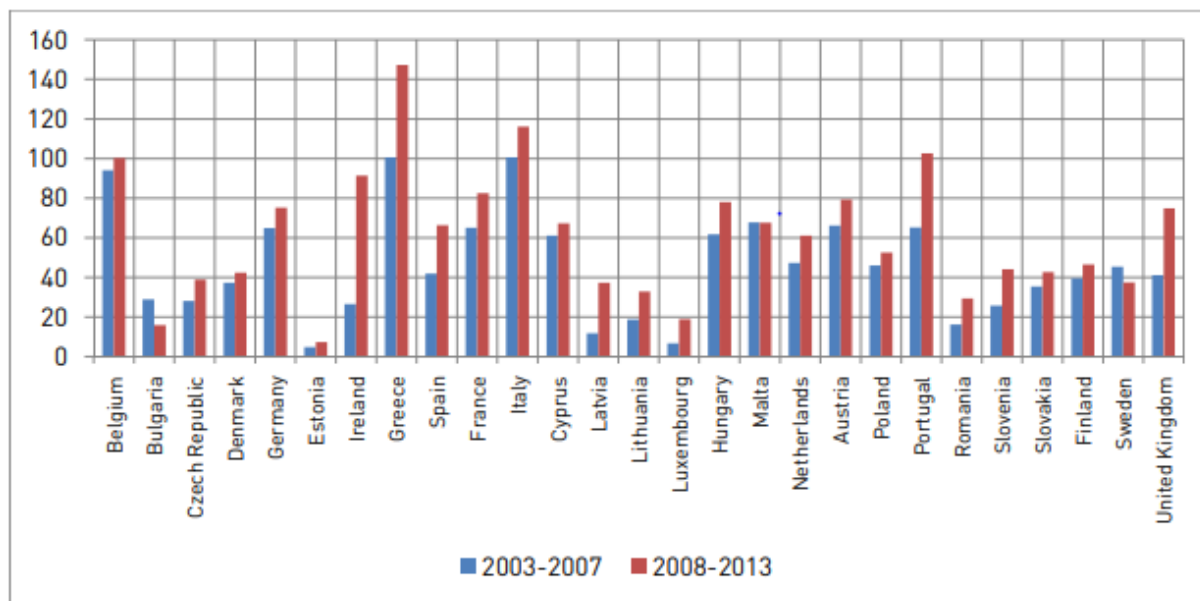

Izvor: <http://fessud.eu/wp-content/uploads/2015/03/Impact-of-crisis-on-EU-working-paper-150.pdf> (pristupljeno: 18.8.2019.)

Zbog utjecaja Velike recesije, stopa nezaposlenosti europske radne snage doživjela je porast u periodu između 2008. i 2013. g. Ipak, određene ekonomije poput Njemačke, Belgije, Portugala i Finske suprotno očekivanjima su ostvarile nižu stopu nezaposlenosti nego u periodu od 2003. – 2007. g. S druge pak strane, najveći porast nezaposlenosti bilježile su Irska, Grčka, Španjolska, baltičke zemlje (Estonija, Litva, Latvija), Finska i ostale.

Razina zaduženosti zemlje prikazana je na sljedećem grafu javnog duga.

Slika 5. Javni dug (u % BDP-a)

Izvor: <http://fessud.eu/wp-content/uploads/2015/03/Impact-of-crisis-on-EU-working-paper-150.pdf> (pristupljeno: 18.8.2019.)

Prema ugovoru iz Maastricht-a, maksimalni prihvatljiv javni dug koji bi članica Eurozone trebala imati je do 60% i taj su postotak do 2008. godine desetak zemalja premašile poput Belgije, Njemačke, Grčke, Francuske, Italije, Mađarske, Malte, Austrije, Portugala i Cipra, dok je sa nastankom krize manje od 50% članica ulazilo u tu kategoriju umjerene zaduženosti.

Analiza odabranih ekonomskih čimbenika pokazuje kako su zemlje pretežito imale najgore ekonomske rezultate tijekom Velike recesije. Najveći utjecaj krize osjetile su Grčka i Španjolska.

S obzirom da je Grčka zemlja koja je najviše pogođena negativnim ekonomskim učincima, sljedeće poglavlje posvećeno je upravo toj mediteranskoj zemlji.

4.1.2. Utjecaj globalne krize na Grčku

Netom nakon početka krize, mnogo zemalja je počelo spašavati svoje banke od propasti i to sve uz pomoć poreznih obveznika. Najpoznatiji primjer takve krize je Grčka. Grčka se 2008. godine pronašla u centru pozornosti radi izbijanja financijske krize, iako joj nije bilo prvi put da se susreće sa tako ozbiljnim financijskim problemima jer se već u više navrata našla pred bankrotom. Grčka je od 1824. godine imala dugove i kredite koje je morala otplaćivati, te se u međuvremenu susretala sa bankrotom i financijskim problemima. Tek je 1878. godine uspjela podmiriti sve dotadašnje dugove i omogućeno joj je bilo uspješno trgovanje sa ostalim dijelom svijeta.

Nedugo zatim tadašnji političari uvidjeli su mogućnost za pozajmljivanjem iz inozemstva, pa je tako počela izgrađivati željeznice i nabavila vojnu opremu. Kada je došla do razine gdje nije više mogla otplaćivati dugove koji su došli na naplatu proglasila je ponovni bankrot 1893. godine.

Grčka se nakon Drugog svjetskog rata zalagala za obnovu zemlje, no takvo razmišljanje nije dugo potrajalo pa je već nekoliko godina kasnije ugovorila nove kredite iz SAD-a, Velike Britanije i tadašnje Zapadne Njemačke. Sagledavajući Grčku kroz kronološki slijed događanja dolazi se do zaključka kako se puno puta nepromišljeno zaduživala, te upadala u začarani krug dugovanja. Stoga ne čude iznimno negativne posljedice koje je na tu zemlju ostavila kriza započeta 2008. godine zbog ubrzanog rasta javnog duga te ogromnog proračunskog deficita.

Prema Kersan-Škabić, dodatni razlog nastanka ovakvih katastrofalnih posljedica za jednu zemlju nastali su jer je „višegodišnja prekomjerna potrošnja financiranja jeftinim kreditima došla do izražaja tijekom globalne krize kad se utvrdilo da je Grčka lažirala podatke o javnom dugu i fiskalnom deficitu koji su daleko nadmašili kriterije Eurozone.“

21

Nadalje, od samog početka krize puno je ljudi izgubilo posao, a stopa nezaposlenosti je rasla iz dana u dan, dok je gospodarstvo stagniralo. Tzv. „velika trojka“ koju čine Međunarodni monetarni fond, Europska komisija i Europska središnja banka nastojale su pomoći Grčkoj putem svojih mjera štednje „spasiti“ gospodarstvo od nastale krize, no vlada nije pristajala na te uvjete. Osam godina nakon nastupanja svjetske recesije,

²¹ I.Kersan-Škabić, op.cit., 2017., str. 244.

2016. godine, grčko je gospodarstvo počelo davati znakove oporavka od krize, te je napokon zabilježen pozitivan rast, ali za dugoročne pozitivne efekte potrebno je provesti niz reformi u javnom i privatnom sektoru.

Državni dug izražen u postotku BDP-a u Grčkoj je prosječno iznosio 101,46 % od 1980. do 2018. godine, dosegavši najvišu razinu od 181,10% u 2018. godini, ali i rekordni minimum 22,60% tijekom 1980. godine. Prema najnovijim podacima Eurostata Grčka nezaposlenost iznosi (18,1%).²²

Slika 6. Javni dug Grčke (u % BDP-a)

Izvor: <https://tradingeconomics.com/greece/government-debt-to-gdp> (pristupljeno: 18.8.2019.)

Kao što je iz slike 8 vidljivo, trend iznimno visokog javnog duga se u posljednjem desetljeću kreće oko 170% što je puno previše od prihvatljivih 60% zacrtanih kao cilj za zemlje Eurozone. Spašavanje grčkog gospodarstva koštalo je do sada preko 100 milijardi eura, a stopa nezaposlenosti je sa 7,5% iz 2008.g. dosegla u jednom trenutku rekordno visokih 23,1%. Sve navedene posljedice uzrokovale su i socijalnu

²² Greece Government Debt to GDP, 2019., dostupno na: <https://tradingeconomics.com/greece/government-debt-to-gdp> (pristupljeno: 18.8.2019.)

krizu koja se najbolje ogleda u tome što skoro polovica Grka (44%) živi ispod granice siromaštva.

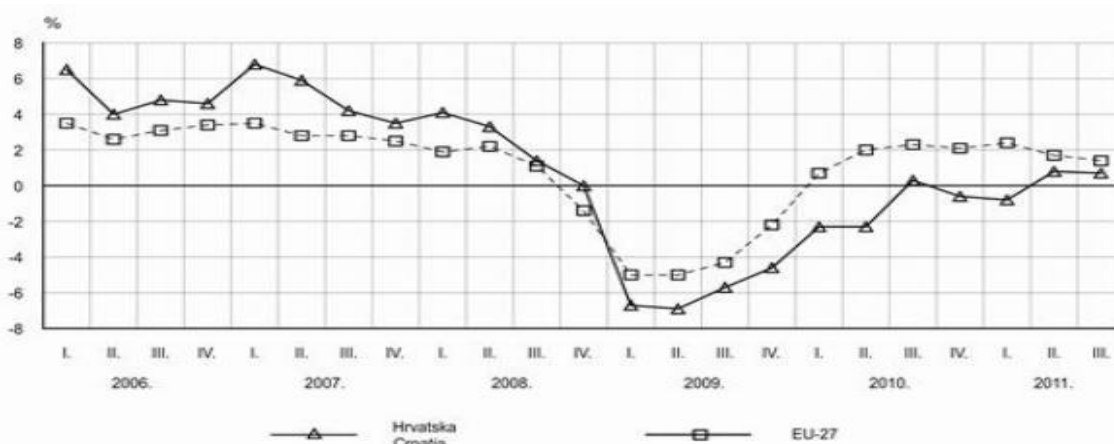
Jedni od načina izlaska iz ovakve situacije je kroz turizam koji generira najviše prihoda u državni proračun te jačanje industrijske proizvodnje kao pokretača konkurentnosti. U sljedećem poglavlju promotriti će se utjecaj krize na hrvatsko gospodarstvo.

4.2. Utjecaj globalne recesije na Hrvatsko gospodarstvo

Kao što je već ranije poznato, Hrvatska nije ostala imuna na globalne financijske tokove i gospodarsku krizu, te će se u narednim odlomcima posvetiti više pažnje toj tematici.

Navedena financijska kriza u SAD-u koja je započela 2007. godine, bila je glavni pokretač za lančane krize koje su počele nastupati diljem svijeta. Gospodarski uspon koji je Hrvatska doživjela prije početka krize, u razdoblju između 1994. pa sve do 2008. godine, iznenada se zaustavio. Kraj 2008. godine smatra se početkom ulaska Hrvatske u recesiju, koje se manifestiralo smanjenjem proizvodnje. Najveći pad je osjetila industrijska proizvodnja, zatim građevinarska industrija, pa naposljetku trgovina i turizam. Manja potrošnja građana i pad BDP-a za 5,8% bio je jasan pokazatelj da stvari ne odgovaraju. Tokom 2009. i 2010. godine došlo je do opadanja potrošnje kućanstva za 10%. Posljedično se odrazilo na smanjenje realnog dohodka, te je bila smanjena uvozna ovisnost dobara.

Slika 7. Hrvatska u doba krize (BDP)

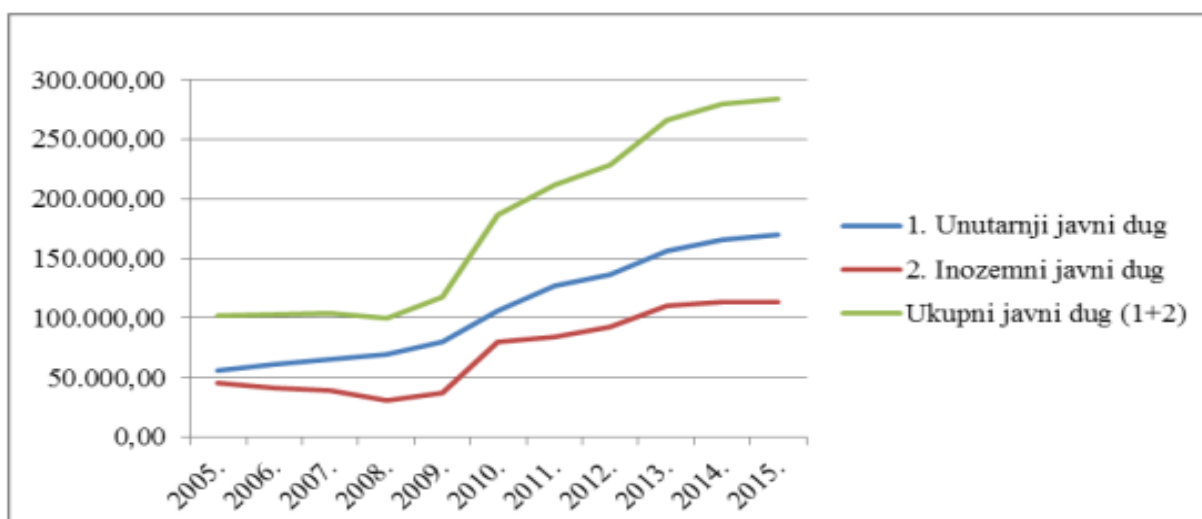
Izvor: Državni zavod za statistiku (DZS): Statističke informacije 2010., Zagreb, 2010. (pristupljeno: 28.8. 2019)

Trend realnog BDP-a u periodu između 2006. i krajem 2007. kretao se stopom od 4 do 6% godišnje. Već je 2008. godine bio vidljiv nagli pad koji se očitovao blagom recesijom. Financijska recesija nastupa kada tri kvartala bilježe pad, što je najbolja vidljivost krajem 2008. godine, koja je zabilježila njen nastanak.

Naime, jedan od uzroka koji je dovodio do lošeg ekonomskog položaja u Republici Hrvatskoj nakon Domovinskog rata, bila je vanjska zaduženost. Ratno stanje i razaranja bili su „jedan od faktora koji su ključno utjecali na domaću ekonomiju. Za financiranje rata, ostvaren je deficit financiran monetarnom ekspanzijom, što je dovelo do makroekonomske nestabilnosti“. ²³

Hrvatsku je zadesio krizni scenarij koji je bio prisutan u trendu pada kreditnog rejtinga, pa je tako Hrvatska polako prelazila iz srednje zadužene zemlje u visoku zaduženu. „Vanjsko trgovinski deficit i domaće potrošačko obilje financirani su inozemnim zaduživanjem. Tako se Hrvatska našla zarobljena u modelu rasta temeljenom na domaćoj potražnji financiranoj inozemnim novcem.“²⁴

Slika 8. Javni dug Hrvatske (2005. - 2015. godine u milijunima kuna)

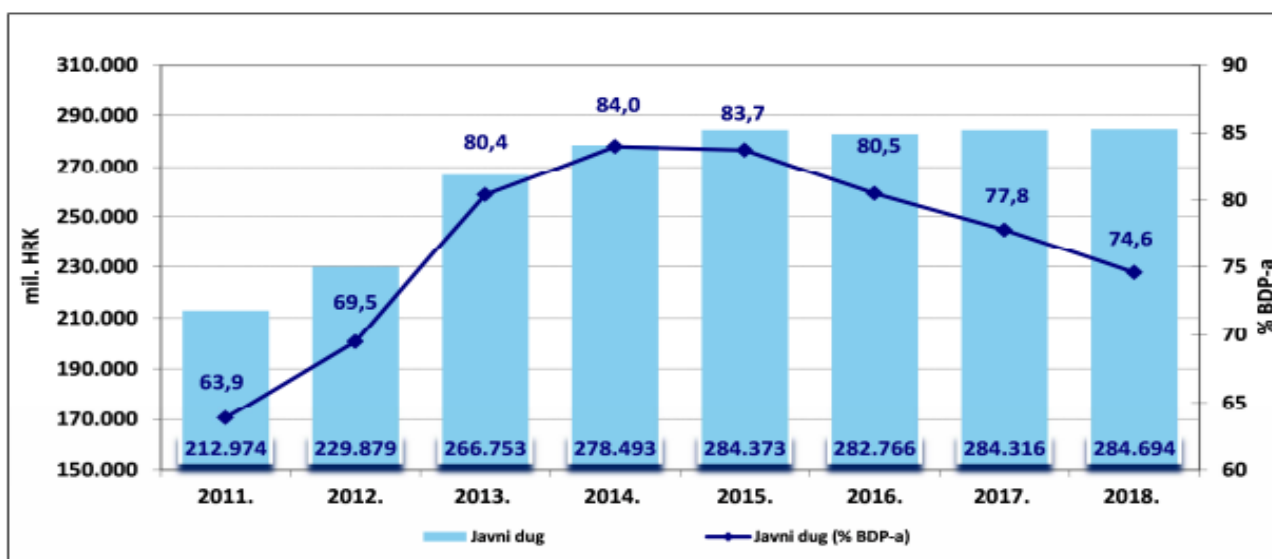
Izvor: izrada prema autoru file:///C:/Users/Acer/Downloads/vuljan_jelena_efst_2017_speci_struc.pdf, <http://www.mfin.hr/hr/javni-dug> (pristupljeno: 28.8.2019.)

²³ M.Benolić, Svjetska ekonomska kriza: razvoj, utjecaj na Republiku Hrvatsku i subjektivni stavovi studenata, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012., str. 126., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr> (pristupljeno: 28.8.2019.)

²⁴ R.Bošković, Slom Hrvatske 2009. Tko je kriv za 6 godina depresije i izgubljenih 200 tisuća radnih mjesta i 500 milijardi kuna, Zagreb, Prometheus – moderni mediji j.d.o.o., 2017., str. 212.

Kao što možemo vidjeti na slici 8., su prikazani unutarnji javni dug, inozemni javni dug, te ukupni javni dug Republike Hrvatske u razdoblju između 2005. - 2015. godine. Prve tri godine javni dug je dosežao do 100 milijardi kuna, već 2009. godine se počeo postepeno podizati u odnosu na prethodne godine. Hrvatska je dosegla najvišu razinu javnog duga 2015. godine koji je iznosio oko 280 milijardi kuna.

Grafikon 1. Kretanje javnog duga u razdoblju 2011. - 2018. godine

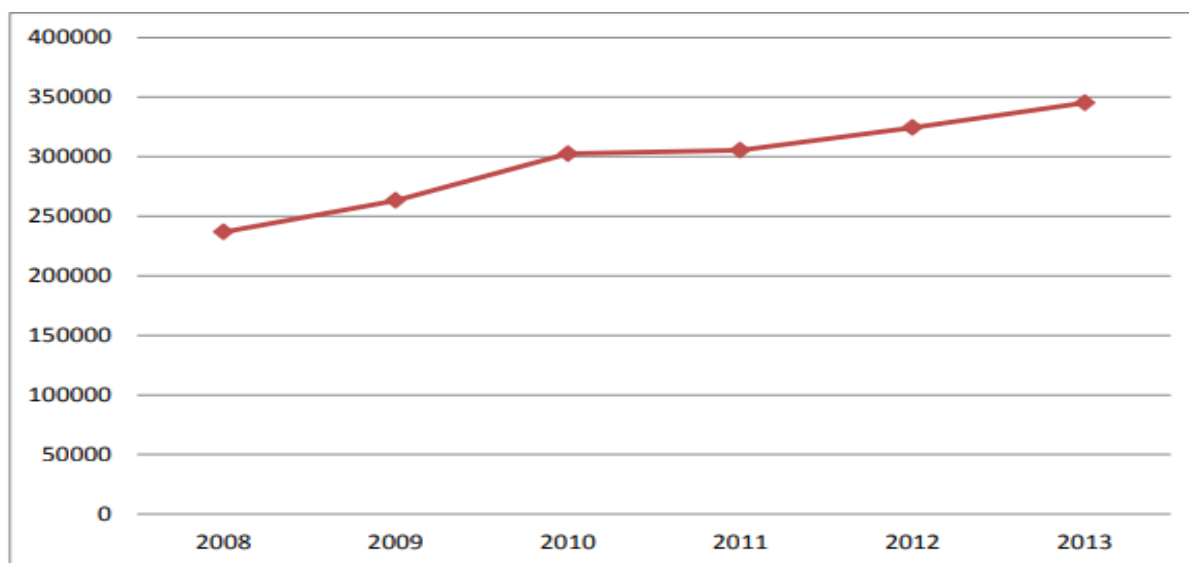
Izvor: HNB, DZS, izrada prema,

<http://www.mfin.hr/adminmax/docs/Strategija%20upravljanja%20javnim%20dugom%202019-2021.pdf> , str.11., (pristupljeno: 28.8.2019.)

Grafikon 1. prikazuje nam kretanje javnog duga u RH sve do 2018. godine. Kao što je na slici prikazano on je već 2016. godine počinjao opadati, pa se do 2018. smanjio na 284.694 milijardi kuna, a javni dug je iznosio 74,6% BDP-a.

Nadalje, kako je ekonomska kriza uzela maha tako se stanje nezaposlenosti u RH od 2008. godine počelo povećavati. Iz godine u godinu broj nezaposlenih osoba je rastao pa je tako 2013. godine prikazano na grafikonu 2. broj nezaposlenih osoba dosegao vrhunac od 350 000 nezaposlenih koje Hrvatska bilježi od svog osnutka.

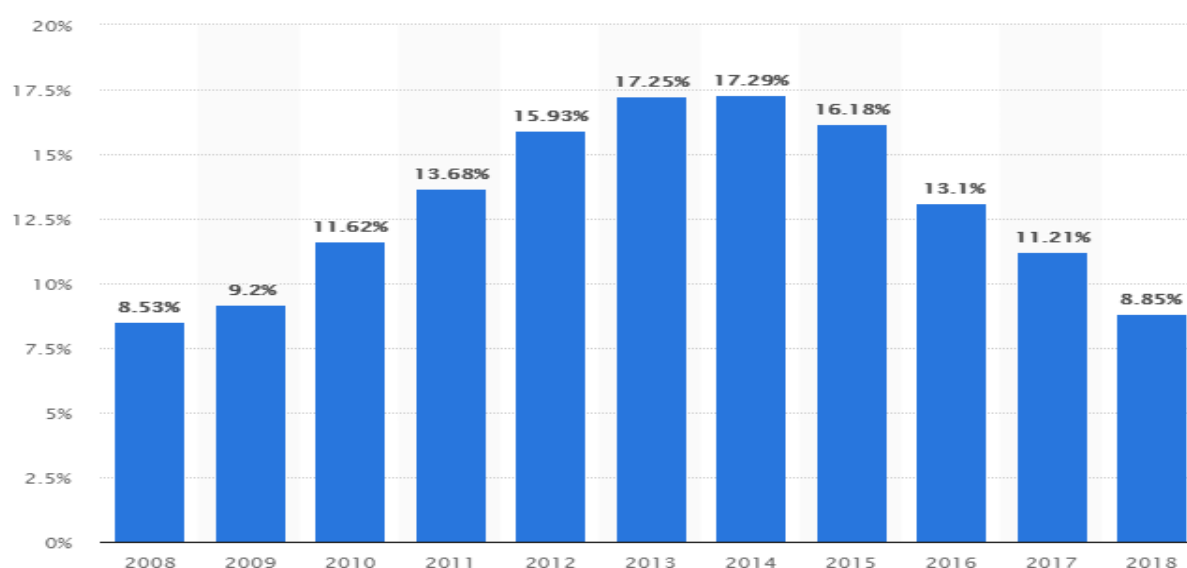
Grafikon 2. Broj nezaposlenih osoba u RH 2008. - 2013. godine

Izvor: izrada prema autoru <https://zir.nsk.hr/islandora/object/unin:1320/preview> (dostupno na : <http://statistika.hzz.hr/Statistika.aspx?tipIzvjestaja=1>) (pristupljeno: 29.8.2019.)

Kretanje broja nezaposlenosti u navedenom periodu nas dovodi do zaključka, kako je kriza svojim intenzitetom u velikoj mjeri utjecala na nezaposlenost stanovnika. Gospodarstvo je postepeno slabilo i zbog velikog broja likvidiranih poduzeća, kao i onih koji su doživjeli stečaj. Sljedeći grafikon prikazati će prosječnu stopu nezaposlenosti u RH od 2008. do 2018. godine.

Grafikon 3. Broj nezaposlenih osoba u RH od 2008. do 2018. godine (%)

Izvor: <https://www.statista.com/statistics/350899/unemployment-rate-in-croatia/> (pristupljeno: 29.8.2019.)

Iz grafikona se vrlo jasno može iščitati da je kriza imala veliki negativni učinak na nezaposlenost radne snage. Prosječna nezaposlenost se u svega nekoliko godina i više nego udvostručila (2008. g. je iznosila 8,53% dok je 2013. bila na 17,25%). Od 2014. g. krenulo je sa smanjivanjem nezaposlenosti, a razlog može biti makroekonomski trendovi u okruženju ali i ulazak Hrvatske u Europsku uniju 2013. g. Ulaskom je postala 28. članica te je tržište radne snage postalo puno dostupnije za hrvatske građane, pa je apsolutno i taj parametar igrao važnu ulogu u smanjenju nezaposlenosti.

Daljnji rast i razvoj domaćeg gospodarstva, moguće je kroz održavanje makroekonomske stabilnosti te raditi na stvaranju atraktivnosti destinacije za investitore. Trenutno najveći problem hrvatskog gospodarstva može se ogledati u nedovoljno utemeljenoj i detaljno izdefiniciranoj razvojnoj strategiji i industrijskoj politici. Posljedično, dolazi do jačanja procesa deindustrijalizacije što će Hrvatsku, ukoliko se taj trend nastaviti, učiniti zemljom koja će ovisiti o uvozu puno većeg broja dobara no što je sada zbog nedostatka domaće proizvodnje. Obrazovni sustav bi tu trebao biti važna karika koja će potaknuti daljnji trend razvoja i biti velika podrška kod kreiranja buduće generacije radne snage. Manji pomaci su u tom segmentu vidljivi i stvari se pomiču na bolje.

5. POSLJEDICE KRIZA NA SVJETSKO GOSPODARSTVO

Svaka kriza za sobom nosi određene posljedice, manje ili veće. Kao što smo već naveli, velika ekonomska kriza ili velika depresija tridesetih godina koja se odvila u SAD-u slomom burze, praćena je velikom nezaposlenošću, deflacijom, te uništenjem međunarodne trgovine i socijalnim problemima. Iako je puno stvari bilo krivo izvedeno od samog početka, postepenim napretkom krize, vidljivo je bilo kako stvari ne teku svojim tokom, te da postoje određene slabosti poput loše distribucije dohotka, korporativne i bankovne strukture, dvojbeno stanje vanjskotrgovinske bilance, te loše stanje ekonomske inteligencije. Navedenih pet slabosti označilo je uzroke katastrofe koja je nadolazila. Prema autoru John Kenneth Galbraith, „Pad vrijednosti vrijednosnica utjecao je prije svega na bogate i dobrostojeće ljude. Vidjeli smo kako je 1929. godine ta skupina ljudi bila od presudne važnosti. Njezini članovi imali su na raspolaganju velik dio novca koji je mogao biti usmjeren u potrošnju; bili su vlasnici lavovskog dijela osobnih ušteđevina i investicija. Sve što bi nepovoljno utjecalo na potrošnju ili investicije te skupine nužno bi dovelo do širokih posljedica po potrošnju i prihode u ekonomiji u cjelini. Slom burze zadao je upravo takav udarac.“²⁵

Još jedna od posljedica Newyorške burze bio je val samoubojstva, iz razloga što su propali ulagači smatrali kako nemaju niti jednu drugu opciju već im se to činilo ispravno u danom trenutku. Ipak, ta socijalna tragedija dala se naslutiti i prema zapisima iz tog vremena koji govore sljedeće: „Nekoliko godina prije 1929. godine stopa samoubojstva već je postupno rasla. Nastavila se povećavati i tijekom te godine, s dodatnim, i puno oštrijim povećanjem 1930., 1931. i 1932. godine - to su bile godine kad je mnogo drugih stvari, osim burze, navodilo ljude na zaključak da se više ne isplati živjeti.“²⁶

Posljedice krize odrazile su se i na ostatak svijeta, te trajale duži vremenski period, a sljedeća najpoznatija globalna recesija se dogodila krajem 2007. godine i trajala je u nekim zemljama skoro 10 godina. Ona nažalost nije ostala samo u financijskom sektoru već se proširila i na ostale sektore. Bila je potaknuta padom potrošnje, proizvodnje i trgovine. Rasla je nezaposlenost koja se odrazila i na socijalnu stabilnost zemlje. Dok su se razvijene zemlje svijeta bavile recesijom, nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju doživjele su pogoršanje gospodarstva i usporavanje njegovog rasta, pa se i

²⁵ J.K.Galbraith, loc.cit., str. 164.

²⁶ Loc.cit.

bilanca tekućih transakcija nalazila u deficitu. „Krizu je rezultirala u visokom padu ekonomske aktivnosti, značajnom porastu nezaposlenosti, padu produktivnosti i slabljenju javnih financija.“²⁷

Naime, gospodarska kriza u Grčkoj rezultirala je dugim i kompliciranim sustavom spašavanja mjera štednje, gdje je iza sebe ostavila mnoge ekonomske, ali i društvene posljedice. U nastavku ćemo navesti nekoliko ključnih posljedica grčke gospodarske krize.

Grčka je upala u tzv. „Začarani krug“ iz kojeg se godinama nije mogla izvući, pad BDP-a uzrokovao je i pad potražnje na domaćem tržištu. Proizvodnja se uveliko smanjila, što je rezultiralo gubitkom nekoliko tisuća radnih mjesta. Plaće su postajale sve niže a uvjeti rada i zaštita prava radnika su se pogoršavali. Zbog nesolventnosti poslovanja, sve se više poduzeća zatvaralo. Broj beskućnika je rastao zbog nedostatka financijskih sredstava i masovnih otkaza, te je došlo i do brojnih zdravstvenih problema. Sve te brojne negativne posljedice prisilno su dovele stanovništvo do iseljenja iz svojih domova. Visokoobrazovani mladi ljudi bježali su iz Grčke zbog svoje budućnosti, radi stjecanja novih znanja i vještina, dok su drugi išli „trbuhom za kruhom“.

Zaključno, zemlje članice Eurozone, doživjele su veći utjecaj krize u odnosu na ostala gospodarstva izvan EU-a. Brojne posljedice osjećale su se duže vrijeme, a neke su se tek nedavno izvukle, poput Hrvatske. Određene posljedice zapažene su u samim povojima nastanka krize poput pada proizvodnje, pada potrošnje, nezaposlenosti i izvoza. Protokom vremena došlo je do dubljih problema kao što su siromaštvo i neravnomjerna raspodjela dohotka.

²⁷ I.Kersan – Škabić, op.cit., str. 147.

6. ZAKLJUČAK

Globalizacijski proces je od svojih samih početaka do danas mijenjao i razvijao društvo, te ga generalno gledajući, učinio boljim i kvalitetnijim mjestom za život. Dobra i usluge su dostupnija no ikada prije, razmjena znanja i iskustava postaje nužno kako bi se cijeli svijet ravnomjerno razvijao i rastao.

Proces globalizacije je nezaustavljiv i te sve zemlje koje mu se odupiru čini izoliranim područjima. Kao što je i povijest pokazala, taj proces nosi sa sobom dobre i loše strane, ali činjenica je da bi upravo ovo najotvorenije razdoblje u ljudskoj povijesti po pitanju dijeljenja informacija trebali apsolutno svi subjekti (države, institucije, privatni i javni sektor te pojedinci) koristiti za višu dobrobit.

Globalizacijsko doba uvelo nas je i u kapitalizam, društveni i ekonomski ustroj u kojemu se uz sve dostupnije dijeljenje informacija odvija i neprekidna borba za opstankom na tržištu od strane privatnih subjekata. Ipak, surova borba koja se odvija u globalu donosi krajnjem korisniku mogućnost da bira koji proizvod želi kupiti, kakvu uslugu želi koristiti, koju informaciju smatra najrelevantnijom, gurajući pritom sve kreatore navedenog da stvaraju bolje i kvalitetnije no ranije.

Ipak, kao što je već rečeno, nijedan proces ili sustav nije idealan. Period 20. i 21. stoljeća bio je obilježen brojnim krizama koje su harale svijetom i formirale ga u današnji „moderni svijet“. Činjenica je da je svaka kriza pružila drugačiji pogled u tadašnju strukturu ekonomije te je ukazivala na niz manjkavosti koje su se nakon svake krize korigirale. Bilo bi nerealno kazati da smo kao društvo sve naučili, jer zasigurno postoji još niz mjera koje se trebaju provesti ili će se trebati provesti uslijed daljnjeg globalnog i tehnološkog razvoja, ali svjesnost opasnosti je prisutniji no ranije, upravo zbog bržeg kolanja informacija zbog globalizacije.

Svijest o globalizacijskim posljedicama raste i potrebno je o njima javno govoriti. Činjenica je, da je ovo jedini planet na kojem živimo, da snosimo posljedice svih potencijalnih loših odluka i da je potrebno pravovremeno reagirati. Prvenstveno kao pojedinac koji utječe i djeluje na svoju okolinu. Djeluj lokalno, misli globalno.

SAŽETAK

Globalizacija i globalizacijski procesi dio su naše svakodnevice. Svijet kakav danas poznajemo po pitanju tehnološkog razvoja, dijeljenja znanja i resursa, dostupnosti dobara i usluga, ekonomski rast, dijeljenje kultura i običaja, nastao je upravo iz tih procesa. Sve se odvija na globalnoj razini te su ljudi povezaniiji više no ikada.

Kronološki gledano, društvo i društveni slojevi su se kroz povijest mijenjali, što je pogodovalo krizama koje su se odvijale kroz protekla desetljeća. Dvadeseto i dvadeset prvo stoljeće obilježile su mnoge krize koje je svijet uveliko zapamtio. Tijekom ovog rada, posvetiti će se više pažnje nastanku i razvoju globalizacije kroz povijest te gospodarskim krizama i njihovim posljedicama koje su postale velika lekcija cijelom svijetu u upravljanju svjetskim ekonomijama.

Glavne riječi: globalizacija, krize, posljedice

SUMMARY

Globalization and its process are part of our life. The world that has established today exists on continuous technology improvement, sharing of knowledge, resources, different culture, availability of goods and services, and economic growth. Everything affects the Global environment, and people are connected more than ever.

If we look at the event chronology, society has changed through time, and the vulnerability of making the crisis has significantly increased. In the 20th and 21st century, the world has suffered several crises with a global impact.

Through this thesis, more attention will be on the beginning of globalization, to its negative consequences (the global economic crisis) that became great learning for the future generation. It creates awareness for better controlling and leading global economies.

Key words: globalization, crisis, aftermath

7. POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Šundalić, A., *Sociologija*, Osijek, Grafika d.o.o., 2011.
2. Kersan-Škabić, I., *Ekonomija Europske unije*, Zagreb, Kerschoffset Zagreb d.o.o., 2015.
3. Kersan-Škabić, I., *Suvremeni trendovi u međunarodnoj ekonomiji*, Zagreb, Intergrafika TTŽ d.o.o., 2017., str. 140.
4. Galbraith, J.K., *Veliki slom 1929.: Kako nastaju velike svjetske krize*, Zagreb, VBZ, 2010., str. 90.
5. Globan, T., *Tokovi kapitala i financijska integracija u Europskoj uniji*, Zagreb, Sveučilišna tiskara d.o.o., 2014., str. 36.
6. Bošković, R., *Slom Hrvatske 2009. Tko je kriv za 6 godina depresije i izgubljenih 200 tisuća radnih mjesta i 500 milijardi kuna*, Zagreb, Prometheus – moderni mediji j.d.o.o., 2017., str. 212.

Znanstveni članci:

1. Lončar, J., „*Globalizacija-pojam, nastanak i trendovi razvoja*“, PMF Zagreb, 2005., str. 99-100., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/9657> (pristupljeno: 6.7.2019.)
2. F.Novalić., „*Demokracija i globalna kriza- vanjski uzroci globalne krize*“, Zagreb, 2011., str.119., dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=108275 (pristupljeno: 13.9.2019.)
3. Mlikotić, S., „*Globalna i financijska kriza-uzroci, tijek i posljedice*“, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2010., str. 88., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/98006> 4.8.2019 (pristupljeno: 4.8.2019.)
4. Benolić, M., „*Svjetska ekonomska kriza: razvoj, utjecaj na Republiku Hrvatsku i subjektivni stavovi studenata*“, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012., str. 126., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr> (pristupljeno: 28.8.2019.)

Internetski izvori:

1. Temeljne funkcije; Međunarodni odnosi; *Međunarodni monetarni fond*, Hrvatska narodna banka, 2016., dostupno na: <https://www.hnb.hr/temeljne-funkcije/medunarodni-odnosi/medunarodni-monetarni-fond> (pristupljeno: 29.5.2019.)
2. Ferreira, J., „*The impact of the Great Recession on the European Union countries*“, 2016., str. 5., dostupno na: <http://fessud.eu/wp-content/uploads/2015/03/Impact-of-crisis-on-EU-working-paper-150.pdf> (pristupljeno: 18.8.2019.)
3. „*Greece Government Debt to GDP*“, 2019., dostupno na: <https://tradingeconomics.com/greece/government-debt-to-gdp> (pristupljeno 18.8.2019.)